

EPITÍMIA A SPÔSOBY JEJ UPLATŇOVANIA V CIRKVI

Vasyľ KUZMYK

Úrad metropolitnej rady Pravoslávnej cirkvi na Slovensku, Prešov, Slovenská republika

ÚVOD

Pojem epitímia (gr, ἐπιτίμια — trest, pokuta, napomenutie, pokarhanie, lat. poenitentia) podľa učenia Pravoslávnej cirkvi má predovšetkým duchovno – mravnú a výchovnú povahu. Preto kánonické právo definuje epitímiu nie ako trest, pokutu za vykonané hriechy, ale ako „duchovný liek“. Každý hriech je iný, rovnako aj uplatnenie epitímie v Pravoslávnej cirkvi je iné (vylúčenie z eucharistického zhromaždenia, modlitba v pritvore (predsieni) chrámu, exkomunikácia – dočasná či trvalá), aj keď niektoré z nich sa zriedkavo uplatňujú v súčasnosti v Cirkvi. V minulosti nad kajúcnikom, ktorý dovŕšil epitímiu ustanovenú jeho spovedníkom, bola čítaná *razrešiteľna* modlitba: „Molitva nad razrešajemym od zapreščenija“, po ktorej kajúcnik už pokračoval v plnom sviatostnom kresťanskom živote. [1]

Epitímia nie je podmienkou, nutným pravidlom ani súčasťou svätej spovede. Jej cieľom nie je zadosťučinenie Bohu alebo uspokojenie Božej spravodlivosti. Epitímia má mať hlavne uzdravujúci a výchovný charakter. Otázka, ktorou sa často zaoberajú duchovní aj veriaci, aká je norma epitímie, ktorú určujú pre kajúcnikov kánony Cirkvi. Epitímia sa mnohokrát stáva dôvodom, kvôli ktorému si niektorí myslia, že pravidlá Cirkvi sú prísne a nezodpovedajú dnešnej spoločenskej realite. V tomto prípade musíme povedať, že takéto zmýšľanie vyplýva jednak z nesprávneho chápania charakteru epitímie ako aj z nesprávneho pochopenia a následného aplikovania cirkevného kánonu.

Epitímia je nápomocnou kajúcnikovi v činení ozajstného pokánia v tom zmysle, že kajúcnik po svätej spovedi sa usiluje už vyznané hriechy pred Bohom viac neopakovať. Epitímia by mala upozorniť kajúcnika na závažnosť hriechu. Duchovný (spovedajúci kňaz, biskup) pri jej udelení má prihliadať predovšetkým na duchovné rozpoloženie kajúcnika tak, aby epitímia skutočne napomohla kajúcnikovi sa vyhnúť tomu istému hriechu. Takýto postoj duchovného pri uplatňovaní alebo neuplatňovaní epitímie má pevný kánonický základ, vyplývajúci zo skúsenosti života Cirkvi. Práve v tejto súvislosti 102. pravidlo piato-šiesteho Všeobecného snemu hovorí nasledovne: „*Tí, ktorí prijímajú od Boha moc zväzovať a rozväzovať hriechy, sú povinní skúmať druh hriechu*

a pripravenosť kajúcnika k obráteniu a podľa toho používať liečbu vhodnú pre neduh, aby snád' nezachovávajúc mieru v tom či druhom, nezahubili spásu nemocného. Lebo neduh hriechu nie je ten istý, ale skôr rozdielny a rozličný". [9] Cirkev cez vyššie uvedené pravidlo upozorňuje duchovných (spovedajúcich kňazov či biskupov) na skutočnosť, že miera epitímie nesmie priviesť kajúcnika k malomyselnosti z neschopnosti plniť epitímiu alebo ešte väčšiemu zhoršeniu jeho duchovného života. Podľa tohto pravidla je dôležité a nápomocné v rozhodovaní tiež to, aby duchovný pred uplatnením epitímie poznal rozsah hriechu a duchovný život kajúcnika pred spáchaním hriechu a po ňom. Epitímia nikdy nesmie presahovať schopnosti kajúcnika.

Epitímia má mať predovšetkým uzdravujúci charakter pre kajúcnika. Biblickým východiskom pre duchovného vo vzťahu k ustanoveniu epitímie kajúcnikovi sú evanjeliové slová Spasiteľa Isusa Christa: „*Lekár, uzdrav sám seba*" [Lk 4, 23], čo mnohokrát v praxi znamená, že duchovný skôr ako ustanoví mieru epitímie, položí si otázku, či on osobne by bol schopný na mieste kajúcnika ju naplniť.

Duchovný (spovedajúci kňaz) niekedy dáva epitímiu ako výchovnú úlohu pri pokání: modlitby, milodary, pôst, čítanie Svätého Písma, neúčast' na svätom Prijímaní a iné) podľa závažnosti hriechu tak, aby to bolo prospešné pre duchovný rast kajúcnika. Predĺženie alebo skrátenie epitímie určuje ten duchovný, ktorý ju určil, a nie iný. V prípade telesnej smrti duchovného (spovedníka) alebo jeho odchodu na inú cirkevnú obec, môže iný duchovný alebo biskup príslušnej eparchie zmeniť trvanie epitímie. V prípade, že kajúcnik, ktorý vykonáva epitímiu (výchovnú úlohu) je blízko smrti, duchovný má právo túto epitímiu zastaviť a podať mu sväté Prijímanie, ktoré mu bolo odňaté dočasne alebo trvale formou epitímie. V prípade prežitia chorého táto epitímia pokračuje. O tom hovorí pravidlo 13. 1. Všeobecného snemu nasledovne: „*Nech sa aj teraz zachováva dávny zákon a pravidlo o tých, ktorí sú pri odchode zo života, aby odchádzajúcemu nebolo odopreté posledné a najnutnejšie prijímanie. Ak ten, kto bol hodným prijímania pre koniec života, sa uzdravil, nech bude len medzi účastníkmi na modlitbách. Každému zomierajúcemu, ktokoľvek by to bol, prosiacemu prijímania Eucharistie, nech sú so súhlasom biskupa dané Sväté Dary.*" [9]

Povaha epitímie je výchovná. To sa dokazuje tým, že epitímia nie je uplatňovaná doslovne. Jej trvanie nie je konštantné, ale sa mení podľa jednotlivých prípadov a primerane skrušenessi kajúcnika. Svätý Vasil' Veľký vo svojom 84. pravidle hovorí nasledovne: „*Všetko toto píšeme, aby boli skúšané plody pokánia*". Svätý Vasil' Veľký zároveň zdôrazňuje, že duchovní by mali hodnotiť duchovné „uzdravenie“ človeka nie podľa času (miery trvania epitímie), ale podľa úprimného pokánia a skutočného oľutovania spáchaného hriechu.

Podľa kánonického práva Pravoslávnej cirkvi pri uplatňovaní epitímie platí nie časový horizont, ale prejavená kajúčna vôľa hriešnika a učinenie nápravy. V prípadoch, ak je kajúcnik horlivý v kajaní sa a činí nápravu svojho života, je možné skrátiť trvanie epitímie (2. pravidlo I. Všeobecného snemu, 52. pravidlo Kartágenského snemu, 3. pravidlo svätého Vasiľa Veľkého, 5. pravidlo miestneho Ankyrského snemu). Svätý Gregor Nysský vo svojom 4. a 5. pravidle hovorí o tom, že ak kajúcnik sa osobne prizná k spáchanému hriechu, duchovný môže uplatniť zhovievavejšiu epitimiou v porovnaní s kajúcnikom, ktorý bol z hriechu usvedčený. [6]

Keďže eptímia je vo všeobecnosti uplatňovaná počas svätej spovede, rovnako aj na ňu sa vzťahuje spovedné tajomstvo tak pre duchovného, ako aj pre kajúcnika.

POHĽAD NA UPLATŇOVANIE EPITÍMIE V DIELE SVÄTÉHO NIKODÍMA SVÄTOHORSKÉHO PRE TÝCH KTORÝ SA ZABÁVAJÚ A TANCUJÚ

Pre vás, moji kresťanskí bratia, sa teraz blíži čas (Svätý Nikodím má na mysli pravdepodobne nejakého veľkého sviatku), v ktorom zvyknete hrať, tancovať a spievať, a to vôbec nie ako svätí kresťania a Božie deti, ale ako zavrhnutí, neveriaci a pohania. V nadchádzajúcich (slávnostných) dňoch na budúci rok z celej duše nenávidíte takéto zvyky, aby ste nepadli pod hrozné tresty, exkomunikácie, anatémy a Boží hnev, ktoré svätí apoštoli, všeobecné snemy a sám Boh ustanovili pre tých, čo organizujú bezbožné skutky.

Ak teda apoštoli odmietajú neverných kresťanov pre ich hry a nedovolia im pripojiť sa ku Christovej viere, pokiaľ sa neprestanú zabávať, o čo prísnejšie svätí karhajú veriacich, ktorí sa zaoberajú takýmito vecami? Šiesty všeobecný snem vo svojom 62. pravidle zakazuje ženám tancovať pred ľuďmi a ten, kto tento zákaz poruší, má byť vylúčený z cirkevného spoločenstva. [10]

Tak zvané Kalendy,⁵¹ Vota, Vrumalia a ľudového zhromaždenia v prvý marcový deň, chceme ich úplne vyradiť zo života veriacich. Odsudzujeme aj verejné tance žien, ktoré môžu spôsobiť veľkú škodu a skazu, ako aj tance, ktoré muži a ženy vykonávajú na počesť tých, ktorých Gréci nazývajú bohmi, podľa starého zvyku, ktorý je cudzí kresťanskému životu, a nariaďujeme, aby si žiadny muž neobliekal ženské šaty a žena mužské šaty. Nepatrí sa nosiť masky komika, satyra alebo tragéda, vzývať pri lisovaní vína ohavné meno Dionýza,

⁵¹ Pod menom Kalend sa zakazuje oslavovať prvý deň každého mesiaca s obradmi a zábavou pochádzajúcou od pohanstva. Pod menom Vota, zvyšky pohanského sviatku v česť Pana. Pod menom Vrumalia zvyšok slavenia v česť pohanského božstva Dionysa alebo Bakcha, ktorého jedno z mien je Vromius.

vybuchovať smiechom pri nalievaní vína do sudov alebo z nevedomosti či márnivosti robiť to, čo patrí k zrodom diabla. Preto odteraz tých, ktorí sa s vedomím týchto vecí opovážia robiť čokoľvek z uvedeného, nariaďujeme vylúčiť z kňazského stavu a laikov odlúčiť od cirkevného spoločenstva. [11]

Siedmy všeobecný snem exkomunikuje spolu s hráčmi aj tých kresťanov, ktorí pozývajú hráčov do svojich domovov a oddávajú sa ich hram. Rovnakým spôsobom sú potrestaní aj tí, ktorí jedia a pijú pri vulgárnych piesňach a tancoch a nevzdávajú náležitú vďaku Bohu, ktorý im dáva pokrm: Tí, čo žijú v manželstve, s deťmi, v pozemskom stave, nie je trestuhodné, aby manželia jedli spolu, ale aby vzdávali vďaky Darcovi pokrmu, ale aby nejedli pri nejakých hanebných predstavách alebo pri satanských piesňach a spevoch a márnratných výkrikoch, na ktorých padá prorocká kliatba: Beda tým, čo pijú víno pri harfách a spevoch, ale nepozerajú na Božie diela a nemyslia na jeho ruky. A ak sú takí medzi kresťanmi, nech sa napravia; ak sa však nenapravia, nech sa vo vzťahu k nim dodržiavajú kánonické pravidlá, ktoré stanovili tí, čo boli pred nami" (Pravidlo 22), čiže odlúčením (epitímiou). Svätý miestny snem, ktorý sa konal v Kartágu, v 71. pravidle rozhodol, že v dňoch sviatkov a pamiatky mučeníkov sa nemá tancovať a hrať ani v príbytkoch, ani vonku v chrámoch mučeníkov, pretože to všetko sú helénske zvyky.

Svätý Vasilij Veľký zaviedol takéto pravidlá a tresty pre spomínaných previnilcov: Ak sa muži alebo ženy oddávajú opilstvu, nech sa postia tak dlho, ako dlho spievali (koľko piesní spievali toľko dní sa majú postiť) , nech sú múdri a prečítajú toľko žalmov zo žaltára, a ak sú negramotní, nech odriekajú modlitbu „Hospodi Isuse Christe, Synu Boží, zmiluj sa nado mnou“; tí, čo sa bezdôvodne smejú, nech plačú a roní slzy; Muži a ženy, ktorí tancovali, nech robia toľko poklonov, to znamená veľkých poklonov až po zem; tí, ktorí tancom tlieskali, nech sa mnohokrát bijú do prs; tí, ktorí sa obliekali a chodili na tance, nech sú pokorní a robia pokánie; a okrem toho tí, ktorí robili všetky uvedené priestupky, nech dávajú almužnu na odpustenie hriechu. „Opilstvo nech sa lieči pôstom, hanebné melódie nech sa liečia spievaním žalmov, slzy nech sú liekom na smiech, namiesto tanca nech sa kľačí na kolenách, namiesto potlesku nech sa bije do prs, namiesto zdobení šiat nech je pokora; a nad tým všetkým nech vás milosrdenstvo vykúpi z hriechu“. [10]

Väčšie zo všetkých uvedených pravidiel, o ktorých hovorí svätý Vasilij Veľký v tom istom Slove, je to, aby sa všetci kresťania nikdy nepúšťali do hier, tancov a piesní; a ak vidia tých, ktorí sa predtým zabávali hrami, tancami a spevom a teraz sa kajú, nech sa nad nimi všetci zľutujú ako nad ich slabými bratmi; Ak sa však stanú svojvoľnými a nedbalými a vrátia sa k starým zvykom, potom sa s nimi už viac nestýkajte a vyhýbajte sa im a nevítajte ich, aby si tak

uvedomili svoju zlobu a činili pokánie: „Ak vidíte tých, ktorí sa kajajú za tie nevhodné skutky, ktoré vykonali, majte s nimi súcit ako s ich vlastnými boľavými údmi; ak však [vidíte], že sa správajú samopašne a nedbajú na váš zármutok nad nimi, odíďte z ich stredu, oddelte sa od nich a nedotýkajte sa nečistých vecí, aby si takto títo, zahanbení, uvedomili svoje Toto sú epitímie a pravidlá, ktoré apoštoli, ekumenické koncily a svätí otcovia uložili hazardným hráčom, tanečníkom a spevákom“. [10]

SUMMARY

The epitimia is meant to be primarily healing for the penitent. The biblical starting point for the cleric in relation to the establishment of epitimia for the penitent is the Gospel words of the Saviour Jesus Christ: 'Physician, heal thyself' (Lk 4:23), which many times in practice means that the cleric, before establishing the measure of epitimia, asks himself whether he personally would be able to fulfil it in the penitent's place. The nature of epitimia is educational. This is evidenced by the fact that epitimia is not applied literally. Its duration is not constant, but varies according to the individual case and in proportion to the penitent's penitence. According to the canon law of the Orthodox Church, it is not the time horizon that is valid in the application of epitimia, but the manifested repentance of the sinner and the making of reparation. In cases where the penitent is zealous in repentance and makes reparation of his life, it is possible to shorten the duration of the epitimia. St. Gregory of Nyssa, in his 4th and 5th Rule, says that if the penitent personally confesses the sin committed, the cleric may apply a more lenient epitimia compared to the penitent who has been convicted of the sin. Since epitimia is generally applied during Holy Confession, it is likewise subject to the confessional mystery for both the cleric and the penitent.

REFERENCES

Primary sources:

1. BOUMIS, P. 1997. *Kanonické právo pravoslávnej Cirkvi*. 1. vydanie (preklad z gréckeho originálu: G. Kountouris.). Prešov, 1997. ISBN 80-88885-21-3.
2. TSIPIN, V. 2009. *Canon law*. 1st ed. Moscow : Sretensky Monastery, 2009. 864 p. ISBN 978-5-7533-0318-9. /ЦЫПИН, В. 2009. *Каноническое право*. 1-е изд. Москва : Сретенский монастырь, 2009. 864 с. ISBN 978-5-7533-0318-9./
3. KOBYZEV, P. a kol. 1958. *Církevní právo*. 1. vydanie. Praha, 1958.
4. LEBEDEV, A. 1897. *The age of Christian persecution and the affirmation of Christianity in the Greco-Roman world under Constantine the Great*. 2nd ed.

- Moscow, 1897. /ЛЕБЕДЕВ, А. 1897. *Эпоха гонений христиан и утверждение христианства в греко-римском мире при Константине Великом*. 2-е изд. Москва, 1897./
5. NIKODIM, bishop of Dalmati. 1897. *Orthodox Church Law*. 1st ed. S.-Petersburg, 1897. /НИКОДИМ, епископ Далматинский. 1897. *Православное Церковное право*. 1-е изд. С.-Петербург, 1897./
 6. *Rules of the Holy Apostles with commentaries*. [Red. by Archimandrite Amfilohije]. 1st ed. Moscow, 1876. /Правила святых апостолъ съ толкованиями. [Red. архимандритъ Амфилохий]. 1-е изд. Москва, 1876./
 7. *Rules of the Holy Fathers, with commentaries*. 1st ed. Moscow, 1884. /Правила святыхъ отецъ съ толкованиями. 1-е изд. Москва, 1884./
 8. *Rules of the Holy domestic councils with commentaries*. 1st ed. Moscow, 1880. /Правила святыхъ поместныхъ соборовъ съ толкованиями. 1-е изд. Москва, 1880./
 9. *Rules of the Holy ecumenical councils with commentaries*. 1st ed. Moscow, 1877. /Правила святыхъ вселенскихъ соборовъ съ толкованиями. 1-е изд. Москва, 1877./
 10. THE VENERABLE NICODEMUS THE ATHONITE (KALLIVURTZIS). *The Morality of Christians, or how it is fitting and how it is not fitting for Christians to act : Word II, which tells us that Christians should not play musical instruments, dance and sing*. [online]. [2022-10-01]. Available from: https://azbyka.ru/otechnik/Nikodim_Svjato-gorets/bla-gon-ravie-hristian-i-o-tom-kak-podobaet-i-kak-ne-podo-baet-postupat-hristianam/2_14. /ПРЕПОДОБНЫЙ НИКОДИМ СВЯТОГОРЕЦ (КАЛЛИВУРЦИС). *Благонравие христиан или о том, как подобает и как не подобает поступать христианам : Слово II, в котором повествуется о том, что христианам не следует играть на музыкальных инструментах, плясать и петь*. [online]. [2022-10-01]. Available from: https://azbyka.ru/otechnik/Nikodim_Svjatogorets/blagonravie-hristian-ili-o-tom-kak-podobaet-i-kak-ne-podobaet-postupat-hristianam/2_14./
 11. *Pravidla šestého svatého všeobecného sněmu, saňhradského, (r.680) jinak trullského, konaného ve sloupové síni císařského paláce*. [online]. [2022-09-28]. Dostupné z: https://www.orthodoxia.cz/kan_02.htm#pozz76.
 12. SCHMEMANN, A. 1985. *The historical path of orthodoxy*. 2nd ed. Paris : YMCA-Press, 1985. 388 p. ISBN 2-86065-058-7. /ШЕМЕАН, А. 1985. *Исторический путь Православия*. 2-е изд. Париж : YMCA-Press, 1985. 388 с. ISBN 2-86065-058-7./

EPITIMIA AND THE WAYS OF ITS APPLICATION IN THE CHURCH

Vasyľ KUZMYK, Press Department Secretary, Office of the Metropolitan Council of the Orthodox Church in Slovakia, Presov, Slovak Republic, Bayerova 8, 080 01 Presov, Slovakia, ocam@orthodox.sk, 00421517724736.

Abstract

Epitimia is not a condition, a necessary rule, or a part of Holy Confession. It is not intended to satisfy God or to satisfy God's justice. Epitimia is meant to be primarily healing and educational. A question that is often addressed by both clergy and faithful is what is the norm of epithymia set for penitents by the canons of the Church. Epitimia assists the penitent in true repentance in the sense that the penitent, after holy confession, strives not to repeat the sins already confessed before God. The epithymia should alert the penitent to the seriousness of the sin. The cleric (confessing priest, bishop), in granting it, should take into account, above all, the spiritual state of the penitent, so that the epithymia may truly help the penitent to avoid the same sin. Such an attitude of the cleric in applying or not applying the epithymia has a firm canonical basis, resulting from the experience of the life of the Church.

Keywords

Epitimia, Church, cleric, priest, bishop, canon law